

צילום ארכיון קורביס

יהודים ברחוב נאלוקי בוורשה, שנות ה-20. העולם בתנועה מתחדת

רק שהפצע לא יירפא

חוקים וחלשים

אלתר קצינה. תירגמה מיידיש: בלהה רובינשטיין. הוצאת ידיעות ספרים, 614 עמ', 98 שקלים

הדסה וולמן

ותר מ-80 שנים קיים הרומן המופלא הזה, והקוראים עברית לא הכירו אותו. אף על פי שספרים מתורגמים משפות רבות רואים כאן אור, ובהן שפות אקוטיטיות לגמרי, דווקא הרומן הזה, שנוגע בנו, לא תורגם. "חוקים וחלשים" פורסם לראשונה בפולין ב-1929, והופיע גם בארץ, פעמיים, אבל בשפת המקור - יידיש. אולי העיכוב קשור גם למלחמת השפות רבת השנים, בידיש ובלשונות אחרות. מכל מקום, לעברית תורגם הספר הזה רק עכשיו. אלתר קצינה, שהיה גם משורר, עיתונאי וצלם-אמן, שימש דמות בולטת באינטליגנציה היהודית בוורשה, ראש האגף היהודי של ארגון הסופרים הבינלאומי. בעברית פורסמו סיפורים קצרים שלו בהוצאת "תרמיל" בתרגום מו של א"ד שפיר, ומחזה אחד. הוא נולד בוויילנה ב-1885. חי רוב חייו בפולין, משם ערך מסעות וכתב עליהם, בין השאר בקהילות יהודיות במזרח אירופה, וכאשר צות אגן הים התיכון, ספרד, מרוקו וארץ ישראל. עם פלישת הנאצים לפולין ברח עם משפחתו לברית המועצות, וכשהגיעו הגרמנים גם לשם, ברח לאוקראינה, ושם נרצח בפוגרום בקיץ 1941 בידי פורעים מקומיים שהיכו אותו למוות.

"חוקים וחלשים", הוא רומן רחב יריי עה, שחושף עולם חי, סוער, בועט ומר- תק בפולין של שני העשורים הראשונים במאה ה-20, ובהם מלחמת העולם הראשון-

נה והמהפכה הקומוניסטית, והוא מאוכלס בפועלים ותעשיינים, סוחרים, חנוונים, איכרים, אמנים, חיילים וספסרי מלחמה; רוסים פולנים גרמנים ויהודים. היהודים הם ציונים ובונדיסטים, צאריסטים וקומוניסטים, אנרכיסטים ומהפכנים מסוגים שונים ויחר עם כולם נלחמים זה בזה, הורגים וניצלים, מתאהבים ובוגדים, שואפים להשתייך, לשרוד, להישאר בחיים. בתוך רשת צפופה של מאורעות גדולים וקטנים רוקם קצינה ביד אמן רשת צפופה עוד יותר של גברים ונשים, שהקשרים ביניהם, והם עצמם, נפרמים ונהרסים, שבים ונקשרים וקמים מההריסות, ואו לעתים נפרמים מחדש. עולם יצרי גועש ורוטט.

ישנו למשל טארק ביסטריצקי, האיש המשכיל שהמיר את הספרים והרעיונות האנרכיסטיים שלו בספרות מלחמה. הוא תוהה: "לא לנצל את הטיפשות של בני האדם ואת הרחף התמים שלהם להרוס זה את זה?" ביסטריצקי זה נעשה לאחר מעשירי העיר, מתחתן עם אשת חברו שנוטשת למענו את כעלה ובנה בן השש (שמעדיף להישאר עם אביו), ותכונותיו הזיקיות אפילו מתעצמות כשהוא מגויס בעל כורחו למלחמה. שם, השמועות על מותו מתגלות כמוקדמות מרי, והוא מופיע מחדש בוורתו של הקצין הגרמני שהרג אותו. והות חרישה ומושלמת, כולל שפה ותנועות גוף מרויקות.

או שייקה, שבתחילת הרומן אהנו פוגשים בו מגיע מוויילנה לוורשה (כמו קצינה), ובכיסוי שירים שכתב והוא רוצה לפרסם. ואולם, המלחמה שהוא נסחף אליה והשתתפותו האמיצה בקרבות הופכות אותו לגיבור. הוא נפצע קשה וזוכה אפי- לו בשלוש מרליות על הצטיינותו בשירות הצבא הלבן (שתמך כשוכו של הצאר).

לשאלה מה רחף אותו להיות כזה פטריוט וגיבור מלחמה רוסי הוא עונה: "אני רק רציני להוכיח להם, לרוסים הגסים ועמי הארצות, שיהודי יכול לעשות את המהפכה לא פחות טוב מהם". כוחו של קצינה רב באפיון הדמויות, והן רבות ומורכבות, בתיאור סכך הקשרים ביניהן שהם לעתים סמויים ונרמזים בלבד; ובעיקר בהצגת ההתמודדות שלהן בנסיבות הסוערות. הוא כותב בהומור דק, חם וחסם, אירוני מאוד, ולא ציני, כמתבונן מהצד, שגם נוכח. לפעמים יש תחושה של

בתוך רשת צפופה של מאורעות גדולים וקטנים רוקם אלתר קצינה ביד אמן רשת צפופה עוד יותר של גברים ונשים, שהקשרים ביניהם, והם עצמם, נפרמים ונהרסים, שבים ונקשרים וקמים מההריסות, ואז לעתים נפרמים מחדש. עולם יצרי גועש ורוטט

קול ראשון רבים, לעתים נרמה שהיי- פור הוא מפי אחד הגיבורים. הקול, נרמה, משתנה מפרק לפרק, אבל הכל שזור יחד לתמונה אחת רבת-פנים ועכשווית להפ- תיע, שצבעיה עזים.

את דבריו של הכותב עצמו אולי אפשר לאתר בקולו של ליאון ברזינר, שמתלהב ומטיל ספקות בענייני ספרות. ברזינר רוצה להיות סופר ומחפש נואשות רעיון לספר, וזה נמצא לו בצורת מכתב שהשוער מביא לו, מכתב אהבה אירוטי לזוהט, ורק בסוף הקריאה מתברר לו שהמכתב ממוען לאשתו: "ליאון ברזינר גילה בתקופה קשה של חייו שסופר צריך להיות מבורך בסבל. כשברכת הסבל נחתה לראשונה על כתפיו ורחבות, הוא כפף עצמו תחת כובר משאה... כשהתרגל לצרותיו ותחיל לארוב

את הפצע של הרס חיי המשפחה שלו. הוא כבר לא רצה שהפצע הזה יירפא. הוא קרע אותו וחתך אותו בעזרת העט שלו". זהו רומן חושני מאוד: האנשים והעולם שלהם בתנועה מתמדת, זו, נמער, משתנה במהירות, ורץ קדימה. המאבקים בין הרעיונות וההגיון לבין היצר והוויטא- ליות הטבעית שבמציאות מטלטלים ואינם מאפשרים מנוח.

הנשים ברומן הזה, בחברה החילונית הצעירה שמתוארת כאן, הן לרוב עצמאיות ורעיוניות והגברים מתייחסים אליהן כאל

שוות. הן חוקות וחלשות כמוהם. מפליא לחשוב שרק דור אחד מפריד בינו לבין הוריהם שניהלו אורח חיים שמרני. קצינה מאתגר פה את מוסר המשפחה היהודי.

יש פה אינסוף תמונות נפלאות, כמו זו למשל של חבורת גברים שמגיעים לבלות בבית זונות ומתאהבים בתינוק של אחת העובדות. או תיאור של קונצרט באולם מפורא בוורשה, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה; עם נברשות, מלבושים ותככים (הצופים כעיקר מביטים זה בזה); "טרקלין שהוא תיבה שטה על פני המכול, מונגת בידי בטהובן". ומחוז לאולם, ברחוב, כל כך קרוב וכל כך רחוק, פצועי המלחמה נגרדים בעגלות מלאות דם, פחד רעבי: "העיר ורשה מתנועעת ומתנודדת. אלה פצצות שנופלות מן הצפלין. אנשים

נהרגים והקהל משתומם. משתומם ושותק. זה בסדר. זה מין חג".

בתוך התווה ובוהו של המלחמה, בכלכול בין מעשים מהפכניים לעכריינות פשוטה, מתגבשים גם תאים ציוניים של החלוצים שעוברים באחוזותו של ברל פוראלסקי, מין גביר פריץ יהודי, וגם הוא אחר מגיבוריו המרכזיים של הרומן. החלר- צים האלה ממהרים לצאת מפולין למרות הסכנות בדרכים "כדי לא להיכשל באהבה לא ראויה למהפכה הרוסית". מנגד מקימים יהודים צעירים בהתלהבות רבה תא כול- שביקי. המאבק הזה בין רעיונותיה הנש- גבים של המהפכה מול הלום ההתחדשות הציוני פועם לאורכה של העלילה כולה שמסתיימת בפלשתינה. דווקא הפרקים הארץ-ישראליים האלה מאכזבים, אין בהם בכלל מהווירטואוזיות שקצינה יכול להפיק. וחבל שהרומן המוצלח הזה מסתיים באקורד חלש. קצינה, כאמור, ביקר בארץ ישראל לזמן קצר תוך כדי כתיבת הספר, ב-1929, ועימותי הדמים בין המתיישבים היהודים לערבים מהרהדים ברומן.

התרגום של בלהה רובינשטיין מצליח להעביר בטבעיות סקסט מיידיש לעברית, את עושר ההבעות, הכוונות והעקיפות, ובהערותיה הרבות - שהן סקסט מרתק בפני עצמו - היא משתפת את הקוראים בהתלבטויותיה. למשל, אי אפשר לתרגם מה שתורגם לעברית "כ"שכד רעב" פירר שו מילולית הוא "להרוויח מים לדייסה". ועדיין, גם אם בידיש זה נשמע יותר טוב, התרגום של "חוקים וחלשים" הוא מתנה לקורא העברי.

סטארקע און שוואכע אלטער קאצינע

הדסה וולמן ערכה והגישה את המוסק לספרות בקל ישראל